

הגיליון השביעי של "מעבר לרשת" עוסק במגמות רוחביות בעולם הערבי. החלק הראשון של הגיליון יתמקד בשיח, המוגבל בממדיו, אודות שלוש המדינות הלא-ערביות במזרח התיכון: ישראל, איראן וטורקיה. בחינה יסודית של הנושא מלמדת ששלושתן, באופן שנבדל זו מזו ואולי בניגוד למצופה, לא משקפות איום כלפי הציבור הערבי, או לכל הפחות לא איום חמור לעומת בעיות פנים-מדינתיות או סוגיות אזרחיות כמו המאבק באסלאם הסוני הרדיקלי. החלק השני ידון בשלוש מגמות בולטות בשיח העכשווי שמבטאות הלכי רוח משותפים לציבורים במספר מדינות. הראשון הוא צמצום מרחב האקטיביזם והתקשורת החופשית; השני הוא שימת הדגש על הצורך בחילופי דורות בהנהגה על פני החלפת השיטה; והשלישי הוא צמיחתה של מחאה על תנאי המחיה. החלק האחרון יפרוש את מה שנקרא בפי פעילים ברשת "המודל האיראני" בסוריה. באמצעות התחקות שיטתית בשנים האחרונות אחר הנעשה בסוריה ניתן להפיק מספר תובנות על מתווה הפעולה ומגוון האמצעים שמשרתים את המטרות האיראניות במדינה, בעיקר בהיבטים הצבאיים.

נוכחות-נפקדות: מקומן של המדינות הלא-ערביות בשיח הערבי

השיח בעולם הערבי בעשור הנוכחי מתאפיין בהתמקדות בנושאי פנים בראש ובראשונה. מציאות זו התעצבה בראי אירועי האביב הערבי ואי-היציבות הפנימית ששוררת בחלק מהמדינות גם כיום. כתוצאה מכך ענייני חוץ נדחקו ממוקדי השיח. עם זאת, היבט אחד שעדיין מושך עניין – גם אם לא בהיקפים גדולים – בקרב הציבור במדינות ערב הוא שלוש "המעצמות האזוריות" הלא-ערביות: איראן, טורקיה וישראל. יחסי הגומלין בין לבין המזרח התיכון הערבי אמנם לא תופס חלק נכבד מסדר היום, אך כן ניתן לנפיק כמה תובנות מעניינות מהשיח הקיים.

טורקיה ואיראן – ריאליזם ביקורתי

מבין שלוש המדינות, טורקיה תופסת את המקום המרכזי ביותר בשיח בעולם הערבי. הגורם העיקרי לכך הוא התייצבותה של המדינה בראשות הנשיא ארדואן כנושאת הדגל של האסלאם הפוליטי, הנותנת חסות לכוחות הבולטים ממחנה זה: חמאס, הצבא הסורי החופשי, אחראר א-שאם והאחים המוסלמים במצרים. העולם הערבי נחלק סביב שאלת

האסלאם הפוליטי בין מי שרואים בו את האיום הגדול ביותר לבין תומכיו, ובהתאם לכך מתלהט [הפולמוס הציבורי](#).

אחרי טורקיה, בפער ניכר, נמצאת איראן. מלבד הציבור בישראל ובערב הסעודית, רוב רובו של הציבור הערבי אינו טרוד יתר על המידה מאיראן ומחזרתה להגמוניה בארבעת המדינות בהן היא פועלת ביתר שאת: עיראק, תימן, סוריה ולבנון. אפילו במדינות אלה יש נושאים נוכחים יותר. דומה כי השיח הערבי לא מבטא תחושת סכנה ממדיניות איראן ומהאמביציות שלה לייצא את המהפכה, כמו אין בהם איום ממשי על הסדר הדתי והלאומי במדינות הסוניות. זאת בניגוד לאסלאם הפוליטי ולסלפיה-ג'האדיה, שנתפשים כאיום של ממש על יציבות המדינות הערביות בראיית חלקים נרחבים בציבור.

בשתי מדינות בעלות השפעה איראנית משמעותית, לבנון ועיראק, הרפובליקה האסלאמית לא תופסת מקום מרכזי בשיח כפי שנדמה למתבוננים מבחוץ. בלבנון הרשתות החברתיות עמוסות בדיונים סביב סוגיות פנימיות פוליטיות, תשתיות, שירותים מדינתיים, אבטלה וכיו"ב. כשכבר מתקיים שיח סביב איראן, הוא שמור כמעט באופן בלעדי לעדה הסונית במדינה, שאנשיה משמיעים ביקורת נוקבת על השליטה האיראנית בלבנון שמעקרת את העצמאות המדינתית בממד המדיני והצבאי. כך גם בעיראק, שם חרף המעורבות הבוטה של איראן בעניינים פנים-מדינתיים השיח מבליט קודם כל סוגיות פנימיות שקשורות לתפקוד המדינה, ולצד זה אתגרי ביטחון ומדיניות כמו איום האסלאם הרדיקלי ושאלת הכורדים וייצוגם במדינה.

מעניין להצביע בהקשר העיראקי על מה שנראה כשנאה יוקדת לארצות הברית, הרבה יותר מאשר כלפי איראן, או לחילופין טורקיה. למרות מלחמות העבר ואתגרי ההווה קיימת הבנה שעיראק נזקקת בתקופה הנוכחית לקשרים ולשיתוף פעולה צבאי וכלכלי עם איראן. כלומר, יש רצון ושאיפה בקרב הציבור בעיראק לתהליכים פוליטיים וכלכליים שיביאו בסופו של יום לחיזוק הריבונות העיראקית ולהקטנת התלות בגורמי חוץ בטווח הרחוק, אך ההבנה הריאליסטית היא שכיום איראן וטורקיה חיוניות לשיקום המדינה. לכן עולה התנגדות ברשתות בעיראק וגם בסוריה ולבנון לסנקציות הכלכליות שמשתה ארצות הברית על איראן וטורקיה, שבכוחן להשפיע לרעה על הכלכלות החלשות ממילא של המדינות השכנות, שתלויות במידה רבה בטהראן ובאנקרה. מלבד בערב הסעודית ואיחוד האמירויות הערביות, קשה למצוא תמיכה גורפת בעולם הערבי לסנקציות האמריקאיות.

ישראל: נמצאת בשולי השיח, אך מעוררת סקרנות ועניין יותר מבעבר

מבין שלוש המדינות הלא-ערביות, המדינה הכי פחות "מדוברת" בעולם הערבי היא ישראל. יש לכך שלושה הסברים: ראשי, לישראל ישנה השפעה קטנה ביותר ואף אפסית על

תהליכים פנימיים במדינות ערב. שנית, ישראל נתפסת כתומכת במגמות הסדר הישן ומשמרת את קשריה עם האליטות הישנות, מה שלא מתכתב עם האג'נדה של רבים מהפעילים ברשתות. שלישית, הסוגיה הפלסטינית מצויה כיום בשולי השיח הערבי. עם זאת, ולמרות שישראל לא מרכזת עניין רב, כן ניתן לזהות תהליך אטי של שינוי בגישה כלפיה, בעיקר מקרב שלוש מדינות: ערב הסעודית, איחוד האמירויות ועיראק.

בשלוש המדינות חל שינוי מסוים במדיניות – מוצהר או בלתי-רשמי – כלפי ישראל, שחלחל מטה לציבור. בריאד ואבו דאבי לא מתייחסים כיום לישראל כאויבת, אלא כשותפה אסטרטגית במאבק נגד שני האויבים הגדולים יותר: האסלאם הרדיקלי ואיראן. אמנם עדיין מושמעת ביקורת כלפי מדיניות ישראל (בעיקר ביחס לפלסטינים), אך מצד שני ניתנת רוח גבית לפעולות שישראל מבצעת נגד אויביה שמזוהים עם האסלאם הפוליטי (חמאס בעזה) ואיראן ושלוחיה בזירה הצפונית. בנוסף, החליטו שתי המדינות המפרציות להקשות על מטיפי הדת למתוח ביקורת נגד ישראל, ואף אפשרו – שלא כבעבר – שיח חופשי ופלורליסטי ברשתות החברתיות על נושאים הקשורים בישראל. גם בעיראק התקיים תהליך דומה ומפתיע. בחודש יוני איש הדת השיעי והמנהיג הפוליטי מוקתדא א-צדר [הזמין](#) בפעם השניה (הפעם הראשונה ב-2013) את יהודי עיראק לשוב למדינה. הוא הודיע שאין הבדל בראייתו בין סונים, שיעים, נוצרים ויהודים, וכי יהודי עיראק אשר עזבו מוזמנים לשוב למולדתם. יצירת שיח אוהד כלפי היהודים התפרשה בקרב עיראקים רבים כהסרת הטאבו לשוחח עם ישראלים.

כתוצאה מכך, ניתן לזהות באופן מובהק מאז ראשית 2018 שסעודים, מאע"מים ועיראקים רבים יוזמים ואף שואפים לשיח עם ישראלים באמצעות הרשתות החברתיות. כרוכה בכך באופן טבעי גישה ביקורתית כלפי מדיניות ישראל, אך קיים רצון לדבר - מגמה שלא הייתה קיימת בשנים עברו בקרב ציבורים אלו (ראוי לציין שהאוכלוסייה הכורדית בעיראק מקיימת זיקה כזו או אחרת לישראל שנים ארוכות). מה שמעניין הוא שהרצון לקיים שיח עם ישראלים לא נבע מתהליך שהחל מלמטה למעלה, כלומר מלחץ ציבורי שהשפיע על מקבלי החלטות, אלא מתהליך הפוך שהחל מלמעלה למטה, מההנהגות לציבור.

מגמות שיח בעולם הערבי – תמונת מצב

צמצום מרחב האקטיביזם והתקשורת החופשית

אחת המגמות הבולטות במרחב הערבי בעת הנוכחית היא צמצום מכון של מרחבי השיח ברשתות החברתיות באמצעות צורת שונות של פיקוח מדינתי. תחת הטענה שהשיח הציבורי ברשתות החברתיות מייצר כאוס ופוטנציאל לחוסר יציבות שלטוני בחרו חלק ממנהיגי מדינות

ערב לצמצם את מרחב השיח בהן. דרך אחת היא על ידי חקיקה, כפי שעשתה מצרים כאשר העבירה [חוק](#) נגד הרשת החברתית, הקובע שכל חשבון שיש לו למעלה מ-5000 עוקבים (בלוגים, פייסבוק או טוויטר) ופיץ אינפורמציה שקרית נגד המשטר או חדשות שקריות - ייחסם ובעליו יועמד לדין. [העונש](#) למי שיימצא אשם הוא מאסר של חצי שנה וקנס של כ-5,000 לירות מצריות. [עיראק](#) וסוריה משבשות את פעילות האינטרנט באופן קבוע באזורים ופרקי זמן סלקטיביים בכל פעם שמתעוררת מחאה ציבורית נגד המשטר. בנוסף, פעילים בולטים ברשת נעצרו מאז ראשית 2018 [במצרים](#), ירדן, סוריה ובעיקר בערב הסעודית. העילה היא הבעת מחאה כלפי מדיניות המשטר, ויצירת קמפיינים ציבוריים לתמיכה ברפורמות הקשורות לזכויות אדם.

לצד פעילות מדינתית משבשת, אנו עדים גם לפעילות יזומה במרחב הרשת שנועדה להשפיע על השיח. גורמים ממשלתיים, בעולם הערבי וגם מחוץ למזרח התיכון, מקימים "צבאות אלקטרוניים" שייעודם מלחמה על התודעה הציבורית באמצעות ושליטה על ההסברה ועיצוב הנרטיבים. בה בעת מוקמים "פסי ייצור" של [בוטים וטרולים](#), אשר תפקידם להציף את הרשת בתגובות מזויפות, דיווחים מעוותים והסחי דעת. שתי המדינות עם החתימה הגבוהה ביותר של פעילות כזו באיזור הן ערב הסעודית ורוסיה, כל אחת למען קידום סדר יומה במזרח התיכון.

המאמץ הסעודי הוא להאדרת תדמיתו של יורש העצר מוחמד בן סלמאן, ובתוך כך השחרת התדמית של אויביו ושל אויבי המדינה. רוסיה בתורה מנהלת קמפיינים אגרסיביים מאוד ברשתות, למשל בכל הנוגע לשימוש בחומרים כימיים, עינויים וההרג ההמוני. המטרה היא להטיל את האחריות על ארגוני המורדים ולהסיט את האש ממשטר אסד ושותפיו. כך, לפני כל מערכה צבאית גדולה של הקואליציה הפרו-אסדית בסוריה מציפה רוסיה את הרשתות בדיסאינפורמציה על מנת "לסמא" את הציבור ולהפעיל לחץ מסיבי על ארגוני המורדים והמדינות התומכות בהם להגיע להסדרי כניעה. פועל יוצא של תעשיית הזיוף ברשת, שהוא מטרה בפני עצמו, הוא חוסר העניין ציבורי. מהרגע שהרשת מוצפת בשקרים ובחצאי אמיתות הציבור מתחיל לאבד עניין ולמאוס באירועים.

בעת הזו נרשמת הצלחה גדולה מאוד למדיניות "החיסול הממוקד" ברשת. הענישה וצמצום מרחב השיח מחד, והצפת הרשתות בזיופים מאידך, הצליחו להוביל לפגיעה אנושה באקטיביזם ברשתות החברתיות ולהפחתת העניין הציבורי בשאלות מדיניות וביטחוניות מהותיות באזור כתוצאה ממיאוס ורוויה.

המהפכה הדמוקרטית: הניתוח הצליח, החולה מת

כשיצאו המונים לרחובות ב-2011 הם קיוו לראות תהליכי דמוקרטיזציה במשטרים האוטוריטריים ששלטו במדינותיהם. ב-2018 ניתן להצביע על שיפור ניכר בחלק מהמדינות,

אך ללא שיפור מצבם של האזרחים. עובדה זו החמירה את חוסר האמון הציבורי בפוליטיקאים, או ליתר דיוק [באליטות שאוחזות בשלטון](#). הביטוי המובהק ביותר היה במערכות הבחירות האחרונות בתוניסיה, לבנון ובעיראק, בהן אחוז ההצבעה לא עלה על 49 (ובערי הבירה לא יותר מ-35 אחוזים).

למרות ההתנהלות הפוליטית הדמוקרטית, באופן יחסי, בכל אחת משלוש המדינות, ריבוי מפלגות ומועמדים ותהליך בחירה וספירת קולות "נקי" עד כמה שאפשר – התוצאות לא היו שונות מבעבר ונבחרו הציבור נותרו כשהיו. הציבור מפנים שללא קשר למבנה ולשיטה, המועמדים מייצגים את אותן אליטות שמשמרות את אותה [מדיניות שנכשלה](#). לכן, הדרישה לדמוקרטיה שנשמעה ב-2011 התחלפה ב-2018 לקריאה לחילופי דורות והזרמת דם חדש לשלטון, שרק הם יאפשרו שינוי אמיתי בסדר הפוליטי הקיים בעולם הערבי.

עדכון גרסה למחאה: מזכויות אדם לתנאי מחייה

שמונה שנים לאחר האביב הערבי כבר כמעט ואינה נשמעת יותר הקריאה לקידום זכויות אדם בשיח ברשתות. "דור המהפכה" עמד בפני ארבע אפשרויות: גלות, בית סוהר, השתקה או דיכאון. אלה שהתאפשר להם עזבו את המזרח התיכון, עשרות אלפים נאסרו, יש שבחרו לעזוב את הרשתות ולהתנזר מפעילות פוליטית ויש שנותרו מחוסרי עבודה ומדוכאים. מאז המצב הכלכלי בכל המדינות שחוו את גל האביב הערבי הורע, מה שיצר הנחת עבודה לפיה אם המשטרים לא יערכו רפורמות משמעותיות תתחולל במוקדם או במאוחר מהפכה חדשה ואלימה יותר, של השכבות הנמוכות והעניות (שלא כמו הצעירים העירוניים והמשכילים שהובילו ב-2011).

התחזיות לא התממשו. מה שכן קרה בחודשים האחרונים הוא התארגנות של שורת מחאות בתוניסיה, מצרים, ירדן, לבנון ועיראק, שמאחוריהן לא עמד השכבה הענייה ביותר, כי אם המעמד הבינוני-נמוך. בכולן נקראו קריאות לשיפור השירותים הציבוריים - בריאות, חינוך ותשתיות; יצירת מקומות עבודה; ומלחמה בשחיתות השלטונית. מכיוון שרוח המחאות הללו יותר מפויסת מאשר ב-2011, ולא שמה למטרה את החלפת השלטון אלא את שיפור תנאי המחיה, המשטרים מגיבים בהתאם ומנסים לתת מענה להלוך הרוח הציבורי. בחלק מהמדינות למשל הוחלט בתיקים שנוגעים לנושאים חברתיים-כלכליים ימונו אנשי מקצוע ולא פוליטיקאים מקורבים שלא מצויים בנושא. עולה רצון כן למנות אנשי מקצוע לתפקידי חינוך, בריאות, חקלאות, תשתיות, תרבות וספורט.

ברשת עולה הטענה כי גל מחאות זה הוא עוד [שלב ביניים](#) בין האביב הערבי "האינטלקטואלי" לבין "מהפכות העניים" שתבאנה בסופו של דבר, כל עוד המצב הכלכלי לא ישתפר באופן דרסטי. פתרונות חלקיים וזמניים לא יצליחו לעצור את קריסת הסדר הישן. אחרים סבורים כי אם אכן הממשלות החדשות שנבחרו תעשינה רפורמות אמיתיות

בשירותים הציבוריים כצעד ראשון לפני מאבק נחוש בשחיתות הממסדית, ייתכן וניתן לבלום את קריסת הסדר הישן באופן הדרגתי.

כך או אחרת, מי שחשב שהמחאה הציבורית היא נחלת העבר וכי המשטרים הערביים הצליחו לבלום את השאיפות לשינוי ולייצב את הסדר הפוליטי, טעה. החוליים החברתיים נותרו בעינם, היעדים השתנו. דור האביב הערבי הפנים כי החלפת השיטה אינה מספיקה וכי אליטה פוליטית רקובה תייצר את אותה התנהלות ישנה, ועל כן דמוקרטיה ללא שינוי האליטה הפוליטית אינה תוליד את התוצאות הרצויות. למרות האדישות לאקטואליה (בגלל הצפה) ולפוליטיקה (בגלל חוסר אמון בהנהגה), הסדר הישן ממשיך להיסדק לאט לאט.

המודל האיראני בסוריה

(חלק זה זכה להרחבה [במאמר מספר 1079](#) בסדרת מבט על)

המעורבות הצבאית האיראנית בסוריה, שהחלה ב-2012, נועדה להציל את משטר אסד ולבסס את [השפעת איראן](#) במדינה לאורך זמן. כדי לבחון את דרך הפעולה של איראן בסוריה, את פרופיל כוחותיה ושלוחיה המוצבים בשטח המדינה ואת בניית השפעתה שם, נערך מעקב אחר השיח המתנהל בנושא ברשתות החברתיות. חלק זה מתבסס על שיח והערכות של אקטיביסטים ומעצבי דעת קהל סורים (בעיקר סונים), ומאומת במסמכים, בתמונות, בעדויות מהשטח ובפרשנויות של מומחים. כל אלה שופכים אור על "המודל האיראני" בסוריה, המבוסס על בניית מגוון כוחות הנתונים למרותה של איראן ומוכנים לשרת את האינטרסים שלה באזור.

ההערכה הרווחת היא שמאז כניסת איראן וחזבאללה לסוריה ועד העת הנוכחית - שחרור דרום סוריה מידי המורדים ביולי 2018 - איראן ולא רוסיה, היא הגורם הדומיננטי בסוריה. מתווה הפעולה של הקואליציה הפרו-אסדית, הכוללת את רוסיה, איראן ושלוחיה, הוא כדלהלן: ראשית מגיעים היועצים האיראניים לשטח, בוחנים את ההיתכנות המבצעית והסיכויים להצלחת כיבושו; לאחר מכן הם נפגשים עם הנציגים הרוסים על מנת לתאם את הקרב היבשתי עם הפעולות מהאוויר; בשלב הבא נשלחים למבצע הצבאי הכוחות הלוחמים - כוחות צבא אסד והמיליציות השיעיות, שתחת פיקוד איראני; השטח המיועד לשחרור מידי המורדים מכותר ומבודד; המבצע מתחיל בכתישה מהאוויר על ידי גפי הטיסה הרוסיים ושל חיל האוויר הסורי הכפוף לאסד, לצד ירי ארטילרי כבד; לאחר "ריכוך" מאחזי המורדים חודרים הכוחות הקרקעיים וכובשים את השטח. בד בבד מתנהל משא ומתן להסכמי כניעה, בהובלת רוסיה, מול הנהגת המורדים.

תפיסת הצירים

על פי התפיסה האיראנית, שילוב בין מספר צירי פעולה נדרש על מנת לשמר את משטר אסד, שהוא מכשיר מרכזי בהשפעה האיראנית, בד בבד עם שליטה גיאוגרפית ותפקודית בסוריה, כשלב לקראת שליטה ב"סהר השיעי" ויצירת מסדרון יבשתי שיחבר את איראן לים התיכון:

א. "הלב והעורקים" ("עמוד השדרה" של סוריה) - שדרת הערים המרכזיות במרכז ובצפון המדינה, שבה מרוכזות רוב האוכלוסייה ומרכזי השלטון והכלכלה. תנאי הכרחי לניצחון במלחמה הוא שימור השליטה בציר מדרעא בדרום, דרך הבירה דמשק, והמשכו בציר המרכזי שעולה צפונה לחומץ, חמאה, חלב ומערבה ללאד'קיה.

ב. ציר הרצף הטריטוריאלי - איראן פועלת להשתלט בהדרגה על מספר מרחבי מפתח כדי ליצור [רצף טריטוריאלי](#) ביניהם ועד הים התיכון, תוך התקדמות מהקל אל הקשה: תחילה גבול סוריה-לבנון, לאחר מכן עוטף דמשק, גבול עיראק-סוריה, צירי התנועה ממזרח למערב, ובעת הנוכחית דרום סוריה. בשלב הבא יופנו הכוחות להשתלט על שני אזורים מאתגרים יותר בצפון מזרח סוריה - החבל הכורדי, שנתמך על ידי הקואליציה המערבית בהובלת ארצות הברית והוא חיוני לאיראן, שכן הוא אווז בגבול סוריה-עיראק; מחוז אדליב, שהוא מעוזם האחרון של המורדים הסונים ומוגן על ידי טורקיה. ההשתלטות על אזורים אלה מסובכת מדי בשלב הזה, ולכן נדחתה לשלבי המלחמה הבאים.

ג. הציר הלוגיסטי - ציר האספקה העיקרי מאיראן דרך עיראק לסוריה, ובהמשך ללבנון (ביבשה ובאוויר). ציר זה (אותו חסן נצראללה כינה בנאום שנשא באוגוסט 2017 "דרך השחרור") חיוני לביסוס היכולות האיראניות בסוריה, להעברת כוחות ואמצעי לחימה ותמיכה לוגיסטית בשלוחיה.

ד. הציר המסחרי - יפתח מחדש לאחר שהיה סגור באופן מוחלט במשך מספר שנים, יעבור לאורך "עמוד השדרה" מצפון סוריה לדרומה, לאורכו של הכביש הבינלאומי M5, מטורקיה דרך סוריה לירדן ולמדינות המפרץ. ציר זה יסייע לשיקום הכלכלי של סוריה ויסיר מאיראן חלק [מהנטל הכלכלי](#).

מבנה הכוח האיראני

השיח ברשת מלמד גם על מבנה כוחות רב-שכבתי בסוריה, עם השפעה איראנית גוברת:

א. כוח קודס של משמרות המהפכה האיראניים - הוא כוח איראני אורגני, המופקד על סוריה ותחתיו פועלים שאר הכוחות. סדר הכוחות והיערכותם השתנו לאורך המלחמה בהתאם לצרכים המבצעיים ונעו, לפי הערכות, בין 2,000 ל-5,000 לוחמים. הכוח כולל מפקדים, יועצים ומדריכים, החוברים לכוחות אחרים שבקואליציה הפרו-אסדית - צבא סוריה, המליציות הסוריות והמליציות השיעיות. כוח קודס תוגבר בסוריה בשנה השנייה למלחמת האזרחים, כאשר נוצר חשש חמור לשרידות משטרו של אסד. בשלב הראשון, עיקר משימתו היתה הגנתית - שמירה על הנשיא אסד, נאמניו ומאחזיו. עם התקדמות הלחימה, עיקר

משימותיו עבר מהגנה להתקפה ולסיוע לכיבוש מחדש של אזורים שעליהם השתלטו המורדים. בהמשך סייע הכוח בשחרור הצירים והעורקים האסטרטגיים.

ב. כוחות ההגנה הלאומיים הסוריים - בשנים הראשונות של מלחמת האזרחים, כשצבא סוריה הנתון למרות אסד (הצבא הערבי הסורי - SAA) כמעט התפרק (בשל עריקות, אי-גיוס לוחמים ואבידות רבות בנפש), החליטה איראן לסייע לאסד בהקמת 'כוחות הביטחון הלאומיים' (NDF) - מיליציות סוריות בפיקוד, הדרכה, מימון וחימוש איראני. כוחות ה-NDF הם המקבילה הסורית למיליציות העממיות השיעיות העיראקיות (חשד אל-שעבי) ולחזבאללה בלבנון. על פי דיווחים, לכוחות הלאומיים גיוסו כ- 90,000 מתנדבים סוריים, כשהשאיפה היא שיעקר הכוח יתבסס על עלאוים ושיעים. עם זאת, מגויסים אליו גם בני עדות אחרות.

ג. כוחות ההגנה המקומיים (LDF) - יחידות שיטור, אבטחה וניהול אזרחי של מיליציות מקומיות. מוערך שחברים בהן עד 50,000 איש. גוף זה, המאויש באנשי אמן של המשטר, הוקם על ידי איראן כמענה לצורך ולדרישה של קהילות מקומיות, הנתונות למרות המשטר המרכזי בדמשק, בין היתר במטרה לאתר ולחסל משתפי פעולה עם המורדים וגורמי אופוזיציה בסוריה. מפקדים איראניים או משורות חזבאללה משולבים במיליציות אלה.

ד. מיליציות שיעיות - מיליציות שיעיות מאפגניסטן (פאטמיון) ומפקיסטן (זיבון) שגויסו, אורגנו ומופעלות על ידי איראן. לפי הערכות, מיליציות אלה כוללות 10,000-15,000 לוחמים. ייעודן לשמש כוח התקפי מרכזי לשחרור שטחים מידי המורדים, ובהמשך לחזק קהילות שיעיות ועלאויות בסוריה ולשמור עליהן מפני נקמה ופעולות איבה מצד קשת הארגונים הסונים. איראן, בתאום עם אסד, מעודדת את הלוחמים ומשפחותיהם להגר לסוריה והם עוברים תהליך איזרוח והטמעה, כהכנה להישארות שם - גם אם יוחלט בשלב ההסדרה המדינית לפנות את הכוחות הזרים מהמדינה. הלוחמים ומשפחותיהם מיושבים בשיכוני קצינים בשכונות שננטשו על ידי הפליטים ועקורים סונים. תכלית המהלך היא לחזק את הזהות השיעית בסוריה, יחד עם המגויסים השיעים והעלאוים למיליציות ה-NDF / LDF, לבסס במדינה את ההשפעה האיראנית לאורך זמן ולבצר את התמיכה מבפנים במשטר אסד.

ה. 'חילות משלוח' שיעיים - לעיתים מפעילה איראן מיליציות שיעיות מעיראק ומלבנון (אל-רדואן של חזבאללה, עצאייב אל-חק, חזבאללה קלבייד, אל-נוג'יבה, ליווא ד'ו אל-פקיר, ליווא אבו אל-פאדל עבאס, קווה אל-ג'עפרייה ועוד), ככוחות התערבות מהירה באזורי קרבות, כדי להכריע את הקרב כשאינ מענה מספק להתגוננות המורדים. בשיא הלחימה כללו חילות המשלוח עד 30,000 לוחמים. בשונה מהניסיון לאזרח בסוריה את המיליציות האפגניות ופקיסטניות, המיליציות מעיראק חוזרות למדינות האם עם השלמת משימותיהן.

ו. חזבאללה - מגן דמשק ו'עוטף לבנון' - חזבאללה פועל בסוריה מ-2012, בסדר כוחות שנע בין-4,000 ל-9,000 (המספר השתנה בהתאם לצרכי המלחמה בשטח), לצידו של אסד

ובהכוונה איראנית. המשימה הראשונה של כוחות חזבאללה בסוריה הייתה הצלת משטר אסד ושמירה הדוקה על דמשק. בסוף 2016 גויסו כוחות חזבאללה לקרב לשחרור העיר השנייה בגודלה בסוריה, חלב. בד בבד התמקד חזבאללה בלחימה ובשמירה על הישגיו ב'עוטף לבנון', המכונה "מרחב ה-Q" - קוניטרה, קלמון וקוצייר. המטרה המרכזית היא גירוש מורדים וטיהור אזורים חיוניים מאוכלוסייה סונית על מנת להבטיח את צירי הגישה מסוריה ללבנון, ליישב אוכלוסייה "נוחה" בעוטף גבול סוריה-לבנון ולמנוע פיגועי טרור ונקמה של גורמי סלפיה-ג'האדיה בלבנון. מהשיח ברשתות עולה כי לוחמים שיעים (מלבד אלו המגיעים מעיראק) נוחתים בשדה התעופה ביירות, משם הם עוברים למחנות גיוס, קליטה ואימונים בלבנון, המופעלים על ידי חזבאללה. לאחר שמסתיימת תקופת האימון וההכשרה, המגויסים, הלוכדים מדים של צבא סוריה, משתלבים בכוחות הנלחמים לצידו של משטר אסד.

ז. שכירי חרב לבנונים ועיראקים - לוחמים אלה אינם חברים במליציות השיעיות למיניהן, אך מסייעים בלחימה באזורים שנדרשת בהם תמיכה לוגיסטית ומבצעית. הם ממומנים על ידי איראן וגם הם, בדומה למליציות השיעיות מעיראק וחזבאללה, חוזרים למדינות האם בסיום המשימות.

איראן אינה מעוניינת לשלוט בגלוי בסוריה, אלא לפעול ולהשפיע מאחורי הקלעים, תוך הטמעת הכוחות הנתונים למרותה במסגרות השלטון - האזרחיות והצבאיות - במדינה. לפיכך, קשה לקבוע במדויק את מספרי השלוחים האיראניים בסוריה. על פי דיווחים רבים בתקשורת הסורית, ובמיוחד באתרי אופוזיציה וברשתות החברתיות, הכוחות האיראנים, חזבאללה והמיליציות השיעיות, משתתפים בלחימה המתנהלת בדרום סוריה, תוך שהם לבושים במדי הצבא הסורי. אין ספק שרוסיה מודעת לכך שהמיליציות השיעיות הפרו-איראניות, לא זו בלבד שלא נסוגו מדרום סוריה, אלא שנכחותן והיערכותן שם אף תוגברה. סביר להניח שהפרויקט האיראני בסוריה ימשיך ובתקופה הקרובה יערכו כוחות המזוהים עם איראן - במסווה זה או אחר - בסמוך לגבול ברמת הגולן.